

TÜRKİYE'DE ZORUNLU EĞİTİM SÜRESİNİN ARTTIRILMASININ SAĞLAYACAĞI KAZANÇLAR

Yrd. Doç. Dr. Kemal Baş

Mersin Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Eğitime yatırım, sürdürülebilir ekonomik büyüme için temel anahtar olmaktadır. Zira, eğitim hem dolaysız olarak verimliliği artırmakta, hem de gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmaktadır. Beşeri sermaye teorisinin esas savını oluşturan husus, eğitime yapılan yatırımın işgücünün verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye yol açtığıdır. Ayrıca, eğitimin verimlilik üzerindeki bu olumlu etkileri kuşaklar boyu sürmektedir. Beşeri sermaye gelişiminin sınırlı kalması, ekonomik kalkınma için çok ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de zorunlu temel eğitim yıllarının artırılmasının ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki olası etkilerinin saptanması amaçlanmıştır. Genişletilmiş eğitimin pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinin sadece bir kısmı araştırılmıştır. Bu amaçla diğer ülkelerden yapılan çalışmalardan örnekler verilmiştir. Sonuç olarak, yapılan çalışmalardan şu saptamanın açıkça ifade edildiğini görüyoruz: Zorunlu temel eğitim düzeyini on yıla yada daha yukarı çıkaran ülkelerde ekonomik gelişme daha hızlı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu eğitim, ekonomik kazançlar, verimlilik, gelir dağılımı, doğurganlık.

Economic Benefits from Rising Compulsory Years of Education in Turkey

Abstract

Since the early 1960s, economists began to emphasize that there exists a strong positive relationship between investment in education and economic development. Human capital theory argues that education transforms the raw human beings into productive "human capital" by inculcating the skill required by both the traditional sector and the modern sector of the economy, and makes the individuals more productive not only in the market place but also in the household. According to this theory, investment in education is a key element of the development process. This interaction between investment in education and economic growth is argued to be reciprocal. In other words, investment in education contributes to economic growth and economic growth, in turn, leads to an increased investment in education.

This paper aims to investigate the possible effects of rising compulsory education level on economic, social and cultural environment in Turkey. For this purpose, some studies done in other countries are also surveyed. The results of these studies indicate that countries which increased compulsory level of education had experienced high levels of economic growth over the years.

Keywords: Compulsory education, economic benefits, productivity, income distribution, fertility.

Türkiye’de Zorunlu Eğitim Süresinin Arttırılmasının Sağlayacağı Kazançlar

1. Giriş

Eğitimin temel amacı, bireye kişilik kazandırmak, toplumun refahını ve bireyin gönenç düzeyini yükseltmektir. Bu nedenle eğitim, ülkenin siyasal, toplumsal, ekonomik ve bilimsel kurumlarının üretim kapasitesini arttıran bir süreç olarak görülebilir. Eğitimin pek çok tanımı yapılmıştır. Literatürde en çok belirtilen tanımlardan sadece bir kaçını belirtmek açıklayıcı olacaktır. “Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır” (TEZCAN, 1992: 3). Diğer bir tanıma göre, eğitim bireye istenilen davranışı kazandıran sistemin adıdır (ADEM, 1997: 29). Eğitimin diğer bir boyutu ise temel eğitimidir. Başaran (1982), temel eğitimi şöyle tanımlamaktadır: “Temel eğitim, her yurttaşın yaşamında karşılaştığı ve karşılaşacağı kişisel, toplumsal sorunlarını çözmeye, toplum değerlerine, düzgülerine uyum sağlamada, üretken ve tutumlu olmada temel yeterlikleri, alışkanlıkları kazandıran bir eğitimidir.”

Eğitim için yapılan harcamalar hiç kuşkusuz yatırım harcamalarıdır. Kişiler eğitimlerini tamamladıktan hemen sonra ve yaşamları boyunca bu yatırımdan gelir elde ederler. Ayrıca, kişilere yatırım yapan ülke de bu getiriler için uzun yıllar beklemek zorunda değildir. Yapılan hesaplamalara göre büyüyen ülkelerde, diğer ülkelere oranla bütçelerinden daha yüksek bir oranı eğitime ayrılmaktadır.

Bu güne kadar yapılan çalışmalar sanayi sektöründe çalışan işçilerin ortalama eğitim düzeylerinin bu sektördeki üretim üzerinde pozitif ve önemli etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, ortalama eğitim düzeyinin sanayi üretimi üzerindeki marjinal etkisi en yüksek düzeyine, ortalama eğitim düzeyi altı yıl ve üzerine çıktığında ulaşmaktadır. Bu da bize, Türkiye’de zorunlu temel eğitimin sekiz yada, daha da iyisi, on iki yıla çıkarılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Geride kalmışlığın en önemli nedeni üretim düzeyindeki dūřüklük ve kalitesizliktir. Zenginlik, kalkınmada çok önemli bir öđe olmakla birlikte kalkınmışlık değildir. Geride kalmışlıktan kurtulma bir ulusal bilinçlenme ve değişme olayıdır. Bu ise, yaratıcılığı, yenilikçiliği, dünya pazarlarına açılmayı zorunlu kılar. Kalkınmada bilgili topluma, becerili insan gücüne gereksinim vardır. Kalkınmanın beyni olan bireyin bilinçlenmesi, araştırma, çalışma, öğrenme, dūřünme isteği ile donatılması gerekir. Bunların yolu ise eğitimden geçer (TÜRKOĐLU, 1994).

Bu çalışma, Türkiye'de beş yıllık zorunlu temel eğitimin sekiz yıla yada daha yukarı çıkarılmasının olası ekonomik ve sosyal sonuçlarının araştırılmasını amaçlamaktadır. Genişletilmiş eğitimin pek çok ekonomik ve sosyal etkilerinin sadece bir kısmı araştırılacaktır. Bu amaçla Türkiye ve diğer ülkelerden örnekler verilecektir. Bu çerçevede, ikinci bölümde genişletilmiş eğitimin ekonomik getirileri, üçüncü bölümde eğitim ve tarımda verimlilik, dördüncü bölümde eğitimin sanayileşme sürecine katkısı, beşinci bölümde bilim ve teknoloji, teknoloji transferine ve yayılmasına katkısı, ekonomik kalkınma, altıncı bölümde eğitim ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri, yedinci bölümde eğitimin piyasaya yansımayan etkileri, eğitim ve doğurganlık üzerinde durulmuş, sekizinci bölümde sonuç ve öneriler belirtilmiştir.

2. Eğitimin Ekonomik Getirileri

Kişinin beşeri sermaye düzeyi onun çalışma hayatı boyunca kazanacağı geliri belirlemede önemli bir faktördür. Bu yüzden, kişinin eğitim için yaptığı yatırım süresinin alternatif maliyetini çalışma hayatına geç başlaması belirler. Başka bir anlatımla, kişi daha fazla eğitim için tercihini yapmakla, çalışarak kazanabileceği gelirden vazgeçmektedir. Kişinin vazgeçmiş olduğu bu gelir, eğitime devam etmesinin alternatif maliyetini oluşturmaktadır. Kişi seçimim yaparken, bu maliyeti daha fazla eğitimle elde edebileceği yüksek gelirle karşılaştıracaktır.

Öteki geleneksel yatırımlar gibi, eğitime yapılan yatırımların kazanç oranları hesaplanmıştır. Yapılan tüm hesaplamalarda kazanç oranları hep pozitif çıkmaktadır. şu da bir gerçektir ki, diğer yatırımlarla yapılan kıyaslamalarda, eğitime yapılan yatırımların getirisi genellikle daha yüksek çıkmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getirisi yüzde 15-20 arasında değişirken, maddi sermayeye yapılan yatırımların getirisinin yüzde 8-9 arasında değiştiği görülmektedir (PSACHAROPOULOS, 1994). Ampirik çalışmalar eğitime yapılan özel yatırımların getirisinin gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş olan ülkelere daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların bulgularına göre, eğitime yapılan yatırımın

kişisel getirişi gelişmiş ülkelerde, ortalama olarak yüzde 9, gelişmekte olan ülkelerde ise ortalama olarak yüzde 15 dolayındadır (PSACHAROPOULOS, 1985). Örneğin, Mersin için yapılan bir çalışmada eğitime yapılan yatırımın getiri oranı yüzde 11.3 olarak belirlenmiştir (BAŞ, 1998).

Gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getirisinin daha yüksek olması, bu ülkelerde beşeri sermayenin görece olarak daha kıt olmasıyla ilişkili olabilir. Eğitimle ilgili şu noktayı da belirtmek gerekmektedir; Eğitimin niceliği kadar niteliği de önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmalara göre, eğitimin kalitesini yükseltmek için yapılan yatırımların sosyal getirisi, eğitimi nicelik bakımından artıran yatırımlardan daha fazladır. Yıllar önce yapılan ampirik çalışmalarda, fert başına gayri safi milli hasıla (GSMH) artışı ile orta eğitim kurumlarında eğitim gören 15-19 yaş gurubu oranı arasında çok önemli ve pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (BEHRMAN / BIRDSALL, 1983).

Tüm toplumlarda erkeklerin mutlak gelirleri kadınlardan yüksek olmasına karşın, çok ilginçtir ki, yapılan ampirik çalışmalara göre kadınların eğitime yapılan yatırımların getirisi erkeklerinkinden daha yüksek çıkmaktadır (PSACHAROPOULOS, 1988). Türkiye'de değişik eğitim düzeylerinin getirileri ile ilgili bir çalışmada, orta eğitimin getiri oranının, ilk okul eğitiminin getiri oranından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (TANSEL, 1994).

Ülkeler kalkınmak için beşeri sermayeye ihtiyaç duyarlar. 1960'larda ve 1970'lerde pek çok ülke daha çok fiziki sermaye için yatırım yaptılar. Bu yatırımların getiri oranları genellikle düşüktü ve hatta getirisi negatif olanlar bile vardı. Ekonomi Nobel ödüllü ekonomist Becker bu konuda şunu söylemektedir. "Eğer ekonomik sisteminiz kötü ise ,yalnız beşeri sermayeye yatırım yaparsanız başarılı olamazsınız. Eğer iyi bir ekonomik sisteme sahipseniz ve beşeri sermayeye yatırım yapmayı ihmal ederseniz yine başarılı olamayacaksınız. Ancak ikisini de yaparsanız, her birinden ayrı ayrı elde edeceğiniz verimden daha çok verim elde edersiniz" (BECKER/MURPHY/TAMURA, 1990).

İnsanların eğitimine, beslenmesine, sağlığına ve aile planlamasına yapılan yatırım ekonomik büyüme ve sosyal gelişme için mihenk taşlarından birini oluşturmaktadır. Böyle bir yatırım bilgi üretir, tecrübeleri genişletir, sağlığı iyileştirir. Beşeri sermaye, insanların hayat standartlarını yükseltmek, hayatını zenginleştirmek ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için zorunludur. Zira, yoksul insanlar çok az varlıklara sahiptirler. Onları daha verimli kılmak için onların beşeri sermayelerine yatırım yapmak en iyi ve doğru yoldur. Bu tür yatırımlar kişilere sağladığı yararlar dışında ve üstünde topluma

da yararlar sağlanmaktadır. Örneğin, okuma ve yazmanın yaygınlaştırılması sivil toplum kurumlarını ve rejimin demokratikliğini daha da güçlendirir.

Kimi yazarlar, örneğin R. Florida ve M. Kenney (1993), kapitalizmin "...değer yaratmanın, verimliliğin ve ekonomik büyümenin temel ögesini bilgi ve entelektüel yeteneklerin oluşturduğu, yeniliğin yönettiği yeni bir üretim dönemine" girmekte olduğunu söylemektedirler. Bunun yalnızca yüksek düzeydeki işgücü için değil, işyerinde çalışanlar için de geçerli olduğu vurgulanmalıdır. Bu yeniliğin yönettiği üretim sisteminin iki temel boyutu vardır: Teknolojik yeniliğin gelişmesinin hızlanması ve üretim noktalarında sürekli iyileştirmesinin giderek önemi artmaktadır.

Ekonomik kalkınma konusunda pek çok çalışması bulunan Romer'a göre (1990), bir ülkenin kalkınma hızı salt fiziksel sermayenin artmasından pek etkilenmemektedir. Kalkınma hızının artmasında esas etkinin, dünya pazarına açılmaktan ve nitelikli mühendis ve bilim adamı sayısının artmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Ekonomik büyüme modellerinde beşeri sermaye özel bir rol oynamaktadır. Yeni ürünlerin üretimini sağlayan ve teknolojik gelişmenin temelini oluşturan araştırma ve geliştirme sektörünün anahtarı beşeri sermayedir. Bundan böyle, beşeri sermaye birikimi daha fazla olan ülkeler, yeni ürünleri büyük bir hızla piyasaya sürerler ve bu yüzden hızlı bir büyüme gerçekleştirirler.

Eğitim aynı zamanda, bilgi üreten, icat eden ve yenilikler gerçekleştiren, insan yaratıcılığının kaynağını oluşturan temel kaynaktır. Kalkınmanın temel güçlerini oluşturan bilim ve teknoloji öncelikle insanın beyin gücünün ürünleridir, ancak bu gücü harekete geçiren genellikle eğitimidir (BULUTAY, 1995).

Son yıllarda Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan Beşeri Gelişme Raporlarında kalkınmanın değişik bir anlamı üzerinde durulmaktadır. Bu raporlardaki belirlemelere göre beşeri gelişme, ekonomik kalkınmanın asıl amacını oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak, az gelişmişlik gelir yoksulluğundan ziyade kimi temel yeteneklerin yetersizliği olarak kabul edilmektedir (BENGTSSON, 1993).

Doğu Asya ekonomilerinin büyüme deneyimlerini inceledikten sonra Lucas şu sonuca varmıştır: Ekonomik büyümenin temel motoru beşeri sermaye birikimidir ve ülkeler arasındaki hayat standardı farklarının temel kaynağını, beşeri sermaye birikimindeki farklar oluşturmaktadır. Maddi sermaye birikimi, ekonomik büyümede önemli bir rol oynamaktadır, ancak beşeri sermaye birikiminin yanında, kesinlikle ikinci sırada kalmaktadır (LUCAS, 1993).

Tanınmış bir ekonomist olan Krueger'in çalışmalarında beşeri sermaye ile ilgili faktörlerin, ABD ile az gelişmiş ülkeler arasındaki kişi başına gelir

farkının yarısından fazlasını açıklayabildiği belirtilmektedir (KRUEGER, 1968). Diğer tanınmış bir ekonomist olan Barro'nun bulgularına göre, kişi başına beşeri sermayesi yüksek olan (kişi başına beşeri sermayenin, kişi başına gayri safi yurtiçi hasılaya oranı) yoksul ülkeler, zengin ülkelerle aralarındaki gelir farkını kapatabilme olanağına sahiptirler (BARRO, 1991).

3. Eğitim ve Tarımda Verimlilik

Eğitimin tarım sektöründe birçok maddi etkileri bulunmaktadır. Örneğin, işçilerin verimliliği üzerinde eğitim etkilerini şöyle sıralayabiliriz: (a) yeni bilgilere çabuk ulaşma, kavrama, fayda/maliyet alternatiflerini hesaplama kabiliyeti; (b) optimum ürün birleşmelerini seçme, pazarlama ve taşıma gibi işleri yapmada yeterlilik; (c) tarım işçilerinin tarımsal faaliyetlerde bulunurken ekonomik anlamda daha etkin olma yeterliliği gibi (SCHULTZ, 1975).

Türkiye gibi, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun önemli bir kısmı tarımda çalıştığı için eğitimin tarım sektöründeki getirisi önem arz etmektedir. Ancak, tarım ürünlerinin fiyatları geniş ölçüde hükümetlerin müdahaleci politikalarıyla çarpıtıldığından, çiftçilerin gelirlerindeki artışlar eğitimin, tarımda verimlilik üzerindeki katkısının iyi bir ölçөгünü oluşturmamaktadır. Bu nedenle pek çok ekonomist eğitimin tarımsal ürünlerin fiziksel artışı üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmışlardır. Bu çalışmaların bulgularına göre, çiftçinin eğitim düzeyi ne olursa olsun bir yıl daha okuduğunda, ortalama olarak tarımsal ürünlerin üretiminde yıllık olarak yüzde 3.05 oranında bir artış sağlanmaktadır. Bu da, tüm eğitim maliyetleri göz önünde bulundurulduğunda ve ürün dünya piyasa fiyatlarında değerlendirildiğinde yüzde 25 oranında bir getiri söz konusu olduğunu göstermektedir (JAMISON / LAU, 1982).

Eğitimin etkisinin önemli olabilmesi için bir eşik eğitim düzeyi bulunmaktadır. Bu düzey de genellikle on yıl eğitim düzeyi dolaylarındadır. Ekonomi geliştikçe ve teknolojik gelişmeler oldukça bu eşik düzeyi yükselmektedir (TILAK, 1989).

Malezya, Tayland, Güney Kore ve Nepal ile ilgili yapılan çalışmalarda dört yıl daha fazla temel eğitim alan çiftçinin ürününde, ortalama olarak, yüzde 10 oranında bir artış olmaktadır. Malezya'da pirinç üretiminde eğitimin sosyal getiri oranı (ki bu oran yatırımın topluma olan tüm maliyetini gösterir) yüzde 24.4, Tayland'da ise yüzde 23,2 oranındadır (JAMISON / LAU, 1982).

Endonezya ile ilgili yapılan bir çalışmada 5 yıl yerine 9 yıl temel eğitimi tamamlayan her çiftçi başına tarım üretiminin yüzde 10 artabileceği hesaplanmıştır. Bu da yüzde 23.3 ile yüzde 24 arasında bir getiri oranı demektir (MC. MAHON / BOEDIONO, 1992).

Gelir düzeyi düşük olan 18 ülkede Dünya Bankası için yapılan bir çalışmada şu sonuca varılmıştır: Eğer bir çiftçi dört yıl ilkokulda okumuşsa, ortalama olarak tarımsal verimliliği, hiç eğitimi olmayan çiftçiye göre yüzde 8,7 oranında daha yüksektir (HADDAD, 1990).

Eğitimin tarımdaki verimlilik üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların üstünlüğü, bu çalışmalarda gelir farklarının göz önünde bulundurulmaması, bunun yerine, yukarıda da belirtildiği üzere, eğitimin tarımsal ürünlerin fiziksel artışı üzerindeki etkisine bakılmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, çiftçilerin eğitimi ile onların verimliliği arasındaki ilişki dolaysız olarak araştırılmaktadır. Bu nedenle, eğitimin kendi işini yapan çiftçilerin verimliliğini arttırdığı konusunda çok az kuşku duyulmaktadır. Tarım sektöründe, kendi işini yapan çiftçiler çoğunluğu oluştururlar ve ailenin diğer fertleri de ücretsiz olarak çalışırlar.

Tarımın gelişmesinde araştırma ve geliştirmenin de önemi çok büyüktür. Araştırmacılar, bazı ülkelerde araştırma ve geliştirmeye yapılan yatırımların getirisinin yüzde 40, hatta yüzde 63'e kadar çıktığını belirtmektedirler. Bununla birlikte, temel eğitimin insanları yenilikler için hazırlayan önemli bir faktör olduğu göz ardı edilmemelidir (TILAK, 1989).

4. Eğitimin Sanayileşme Sürecine Katkısı

Tarım sektöründe eksik istihdam edilen fazla işgücü bulunmaktadır ve görece olarak verimlilik daha düşük olmaktadır. Endüstrileşme başladığında kırsal kesimden şehirlere göç kaçınılmaz olmaktadır. Küçük ve orta boy işletmeler emek-yoğun olmayan, sermaye-yoğun olan ileri teknoloji endüstrilerine göre daha çok emek-yoğun işletmelerdir. Bu yüzden önemli olan, kırsal kesimden gelen bu insanların okuma, yazma, problem çözme ve iş yerinde etkin olarak öğrenip, öğrenememe sorunudur. Bowman (1980), Mincer (1974), Schultz (1981) ve diğerleri tarafından geliştirilen modellerde belirtildiği gibi iş başında öğrenme ve daha sonra adapte olma kapasitesi ile formel eğitim arasında yüksek pozitif bir korrelasyon bulunmaktadır. Eğitim aynı zamanda işgücünün verimliliğinin düşük olduğu endüstrilerden daha verimli endüstrilere hareketini kolaylaştırmaktadır. Bu da, endüstrinin daha yaygınlaşmasına ve gelir elde eden nüfus oranında artışa yol açarak işgücünün ekonomik büyüme sürecine daha çok katılımını sağlamaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye görece olarak kıttır ve bu yüzden emeğe göre daha pahalıdır. Eğer bu ülkelerde, sermaye tasarrufu sağlayan ve emek-yoğun teknolojileri adapte ederlerse ve bunu insan kaynaklarının gelişimi için yatırımlar yoluyla uygular ve yaygınlaştırırlarsa,

dünya pazarlarında gerçek bir karşılaştırmalı üstünlük elde edebilirler. Böyle bir stratejinin başarı şansı çok yüksektir (MC MAHON / BOEDIONA, 1992).

Birkaç yıl önce yapılan bir ampirik çalışmada Türkiye'de eğitimin ekonomik büyümedeki etkisi araştırılmıştır. Sanayi sektöründe çalışan işçilerin ortalama eğitim düzeylerinin bu sektörlerdeki üretime pozitif ve önemli etkileri olduğu belirlenmiştir (GÜNGÖR, 1997). Aynı çalışmada eğitimin marjinal etkisi araştırılmıştır; buna göre, sanayi sektöründe eğitimin eşik etkisi ortalama eğitim düzeyi dört ile beş yıla ulaştığında başlamaktadır. Daha da ilginç olan, en yüksek marjinal etki ortalama eğitim düzeyi altı yıla ve daha yukarı çıktığında kendini göstermektedir.

5. Eğitim, Bilim ve Teknoloji

Bilim ve teknoloji arasındaki ilişki karmaşıktır. Bu ilişki karşılıklıdır, etkiler iki yönden de gelir. Ayrıca, ilişki zamanla değişmiştir. Bugün bilim teknolojik gelişmede ve iktisadi büyümede can alıcı bir rol oynamaktadır. Ama bilimin katkısı geçmişte o kadar önemli değildi. Örneğin, 19. yüzyıl ortasına kadar bilim ve teknoloji arasında yalnızca hafif bir ilişki vardı (BULUTAY, 1995).

Bilimin teknoloji üzerindeki etkisi endüstri ya da endüstri kesimleri arasında önemli ölçülerde farklıdır. Bu etki örneğin, bilgisayar teknolojisinde çok güçlü olduğu halde sanayi sektörünün diğer kesimlerinde bilimin etkisi pek güçlü değildir.

Bilimin ilk niteliği, onun genel, temel özellikte oluşu ve anlamayı hedef alışdır. Bilimin ya da temel araştırma ürününün bir iktisadi değeri yoktur. Ama o, uygulamalı araştırmaya önemli etkisiyle çok yararlı olabilir. Böylece, bilimin ya da temel araştırmanın ticari etkileri dolaylı ve oldukça karmaşık yollarla gerçekleşir. Buna karşılık, teknolojinin amacı kullanmadır.

Eğitim ve bilim uygulamaya hazır, kolayca uygulanabilir enformasyon vermez. Bunların başarılı olduklarında sağladıkları etkin bir beyin, araştıran bir ruh ve sürekli çözümleyen bir bilimsel yaklaşımdır. Teknolojinin de aynı nitelikleri taşıdığı anlaşılmaktadır. O da kolayca iletilebilen enformasyon sağlayamaz. Teknoloji dışalımını yapan bir ülke teknoloji öykünmesinden bile yarar sağlayabilmek için temel araştırmaya gereksinim duyar (BULUTAY, 1995).

5.1. Eğitimin Teknoloji Transferine ve Yayılmasına Katkısı

Yapılan ampirik çalışmalara gore, teknolojik gelişmelerle eğitim arasındaki ilişki karşılıklıdır ve birbirlerini etkilemektedirler. Teknolojik ilerlemeler eğitime yapılan yatırımların getirilerini arttırmaktadır. ote yandan, eğitime yapılan yatırımlar da teknolojiye yapılan yatırımların getirisini arttırmaktadır (POSTER/ROSENWEIG, 1996). Modern ekonomilerde buymenin yaygınlaşmasının temelinde üretim teknolojilerinin yayılması yatmaktadır. Ancak bu teknolojilerin kullanılması formel eğitimle mümkün olmuştur. Kapitalist ekonomilerin devingenliklerinin en önemli kaynağı olan teknik değişme, geleneksel iktisat yazınında geniş ölçüde ihmal edilmiştir. Açıkçası, teknoloji iktisatçılardan pek ilgi gormez. İktisatçıların çoğu 20. yüzyılın büyük kısmında teknolojik değişmeyi goz ardı etmişlerdir. Neo-Klasik iktisatçılar, ekonomik modellerinde açıkça teknolojinin veri olduğunu varsayarlar.

Aynı tutum uluslararası ticaret kuramı için de geçerlidir. Çok yakın zamanlara kadar, teknolojik değişme standart uluslararası ticaret modelinde yer verilmemiştir. Bu modelde, ülkelerin aynı teknolojiye açık oldukları varsayılmıştır. Ancak çok yakın geçmişte, Romer'in yeni büyüme kuramından ve onun izleyicilerinden esinlenen kuramsal modeller, teknolojik değişmeyi ticaret kuramında daha merkezi bir yere oturtmuşlardır (ROMER, 1986). Bugün, ticaret kuramlarının, dünya ticaretinin geniş ölçüde ülkeler arasındaki teknoloji farklılıklarınca harekete geçirildiğini dikkate alması normaldir. Teknoloji artık dışsal değildir ve üretilmiş bir ekonomik kaynak oluşturmaktadır (GAFFARD, 1993).

Ekonomistler ekonomik büyümenin motoru olarak teknolojiyi göstermektedirler. Eğitim, kişinin yeni beceriler kazanmasını ve bunları benliğinde özümsemesini sağlar. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılabilmesi için çok sayıda insanın eğitimi zorunlu olmaktadır.

Yüksek ğretim, teknoloji transferi için belirleyici bir faktördür. Ancak, teknoloji transfer edildikten sonra eğer yayılmazsa ve geniş kullanım içine konulmazsa hiçbir etkisi olmaz veya çok az bir etkisi olur. Teknoloji genellikle sermayesi bol, sanayileşmiş ülkelerde geliştirildiği için yerel şartlara uyarlamak zorunludur. Örneğin, eğer diğer sektörlerden kıt olan sermaye çekilip bu sektörlerin kurumalarına neden olursa, fiziksel sermaye-yoğun üretim tarzlarına yapılan sübvansiyonlar boşa gider. Diğer yandan, eğer daha az sermaye-yoğun üretim teknolojileri uyarlanır, beşeri kaynakların gelişimi için yatırım yapılarak uygulanır ve yayılırsa karşılaştırmalı üstünlük sağlanabilir ve bu strateji büyük bir olasılıkla başarılı olabilir (EASTERLIN, 1981).

Easterlin (1981) modern ekonomik gelişmenin yaygınlaşmasında üretim teknolojisinin yaygınlaşmasının ana etken olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bunun kullanım olanağı bulabilmesi formel eğitim sayesinde mümkün olmuştur. Easterlin, eğitim siteminin 2. Dünya Savaşı yıllarında hemen her yerde kurulduğunu ve bu yerlerde modern ekonomik büyümenin de önemli ölçüde arttığını belirtmektedir. Dünyanın en büyük 25 ülkesinin verilerini inceleyen bu çalışmada Easterlin şu sonuca varmıştır: Teknolojinin yayılması, formel eğitimin gelişmesiyle ilişkili olan öğrenme potansiyeline ve motivasyonuna bağlıdır. Diğer bir deyişle büyük bir olasılıkla ekonomik büyümeye giden yol eğitimden geçmektedir, bunun tersi doğru değildir.

6. Eğitim, Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımı İlişkileri

Okur-yazarlık ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi 88 gelişmekte olan ülke için araştıran Wheeler(1980) bu ilişkinin çok güçlü olduğunu belirtmiştir. Okur-yazarlık oranı yüzde 20'den yüzde 30'a çıkması reel GSMH'de yüzde 8 ile yüzde 16 arasında bir artışa neden olmaktadır. Afrika ülkelerinde okur-yazarlık etkisinin daha da yüksek olduğu saptanmıştır.

Wheeler'in çalışmasını ileriye taşıyan Marris (1982), 37 orta gelir ve 27 düşük gelir grubundaki 64 ülkede okur-yazarlık ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştırmış ve Wheeler'in bulgularını doğrulamıştır. Ayrıca, eğitim ile desteklenmedikçe ekonomik büyüme ile maddi sermaye yatırımı arasında zayıf bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varmıştır. Marris'in bulgularına göre, ülkeler arasındaki ilk öğretim kayıt oranları arasındaki yüzde 1 oranındaki bir fark kişi başına gelir artış oranında yüzde 0.3 oranında bir farka yol açmaktadır.

Geleneksel iktisadi görüşe göre, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltan politikalar, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Ancak, son yıllarda yapılan çalışmalar, geleneksel görüşün tersine, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltan politikaların, temel eğitimi ve işgücü talebini artıran projeler gibi, aynı zamanda, ekonomik büyümeyi de hızlandırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, gelir dağılımının görece olarak daha eşit olduğu ülkelerde hem genel olarak eğitime, hem de ilk ve orta eğitime daha fazla yatırım yapılmaktadır. Bu konuda Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Malezya örnek olarak gösterilmektedir (BIRDSALL / ROSS / SABOT, 1995).

Eğitime yapılan yatırım ekonomik büyümeye katkı yapmakta, ekonomik büyümeye de eğitime yapılan yatırımları artırmaktadır. Sonuçta, eğitime yatırım,

sürdürülebilir ekonomik büyüme için temel anahtar olmaktadır. Zira, eğitim hem dolaysız olarak verimliliği arttırmakta, hem de gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmaktadır.

Eğitim düzeyleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar, genellikle temel eğitimin etkisinin daha güçlü olduğunu belirtmektedirler (PSACHAROPOULOS, 1988; TILAK, 1989; RAZIN, 1977). Satz'a (2003:303) göre, Çin, Güney Kore ve Tayvan'da temel eğitim teşviikiyle birlikte hızlı ekonomik kalkınma da gerçekleştirilebilmiştir. Ancak bazı çalışmalar da orta eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin temel eğitiminkinden daha güçlü olduğu belirtilmektedir (MEYER et al., 1979; BENAVIDES, 1985).

Benavot'un bulgularına göre (1985), temel eğitimin ve orta eğitimin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir pozitif etkisi vardır. Ancak, gelişmiş ülkelerin 1965-80 verilerini kullanarak yaptığı çalışmalarda ekonomik kalkınma üzerinde en etkili eğitim düzeyleri olarak orta eğitim ve yüksek eğitim çıkmaktadır. Böylece, söz konusu zengin ülkelerde temel eğitim düzeyi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak önemli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ampirik çalışmalar gelir dağılımındaki eşitsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bunun dört nedeni olabileceği belirtilmekte ve bunlar şöyle sıralanmaktadır: Birincisi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin az olmasının yoksulların tasarruflarında ve yatırımlarında büyük artışlara neden olması; ikincisi, makro ekonominin ve siyasetin istikrarlı olmasına katkıda bulunması; üçüncüsü, düşük gelirli işçilerin verimliliğini artırması ve yerli üreticilerin ürünlerinin piyasa talebini arttırarak kırsal kesimde daha yüksek gelir elde edilmesine katkıda bulunmasıdır (BIRDSALL / ROSS / SABOT, 1995).

Ancak şu da bir gerçektir ki, eğitim ile gelir dağılımı arasındaki ilişki, önemli olmakla beraber, karmaşık bir problemdir. Eğitim ile gelir dağılımı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ABD'de yapılan bazı ampirik çalışmalarda şu görülmüştür: Toplumdaki eğitimsel dağılımdaki eşitsizlikte yıllar geçtikçe bir azalma gözlemlenmekle beraber, gelir dağılımındaki eşitsizlik artmıştır. Bu etkilerden hangisinin baskın çıkacağı ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına ve kalkınma düzeyine; makro sosyal politikaların yönüne; toplumun içinde bulunduğu güç dengelerine, gelir ve servet dağılımına bağlıdır (THUROW, 1983).

Eğitime yapılan kamu yatırımlarının gelir dağılımını eşitleme etkisi bulunmaktadır. Ancak, bu etki temel eğitimle en yüksek düzeye çıkmakta, daha üst eğitim düzeylerinde zayıflamakta ve üniversite eğitimine yapılan kamu

yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki eşitleyici etkisi negatif bile olmaktadır (PSACHAROPOULOS, 1988).

Bu nedenle, zorunlu eğitimin süresinin artırılmasının gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilerinin olabileceği beklenebilir. Zira, getirisi en yüksek olan temel eğitimin zorunlu olarak yaygınlaştırılması ile nüfusun çok önemli bir oranı olan yoksul kesimdeki insanların gelir elde etme olanakları artmış olacaktır. Bu durum, toplumdaki orta kesimin de gelişmesine katkıda bulunacaktır (MCMOHAN / BOEDIONO, 1992). Gelişmekte olan 43 ülkenin verilerini kullanarak yapılan bir çalışmada, insan kaynaklarına yapılan iyileştirmelerin, gelir dağılımının alt bölümündeki nüfusun yüzde 40 ve yüzde 60'ını oluşturan bölümlerin gelir payları üzerinde pozitif ve gelir dağılımının üst bölümündeki nüfusun yüzde 20 ve yüzde 5'ini oluşturan bölümlerin gelir payları üzerinde ise negatif etkileri olduğu saptanmıştır (ADELMAN / MORRIS, 1973).

Diğer bir çalışmada, orta eğitime yapılan yatırımların, gelir dağılımı tablolarının ortasındaki yüzde 40 nüfus kesiminin gelirdeki payı üzerinde pozitif ve üst yüzde 20 nüfus kesiminin payı üzerinde ise negatif etkileri bulunmuştur (AHLUWALIA, 1974). Ahluwalia'nın çalışmalarına göre, orta eğitim kayıtlarında yüzde 10' dan yüzde 40'a bir artış, orta kesimdeki yüzde 40 nüfusun gelir payını yüzde 4.6 oranında artırmaktadır. Aynı çalışmada, temel eğitime yapılan yatırımların da gelir dağılımındaki alt guruba yarar sağladığı belirtilmektedir.

Aynı verileri kullanan Tinbergen de eğitime yapılan yatırımların gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler yaptığını saptamıştır. Ayrıca Tinbergen, ekonomik büyümenin otomatik olarak gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, eğitim ile teknoloji arasındaki yarışın önemli olduğunu ve eğitimin bu yarışta kazandığında, gelir dağılımındaki eşitsizlik üzerindeki olumlu etkisinin önemli olduğunu belirtmektedir (TINBERGEN, 1975).

Psacharopoulos (1977a), 37'si az gelişmiş ülke dahil olmak üzere 49 ülkenin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, eğitimdeki dağılımın tek başına, gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Gini katsayısının yüzde 23'ünü açıkladığını belirtmiştir. Aynı şekilde, 50 ülkenin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, Tilak eğitimin, üst gelir grubundaki yüzde 20 nüfusun gelir payı üzerinde negatif, diğer grupların gelir payı üzerinde ise pozitif etkileri olduğunu saptamıştır (TILAK, 1986).

Simpson (1990), 62 ülkeye ait verileri kullanarak yaptığı çalışmada gelir dağılımındaki eşitsizliğin nedenlerini en iyi açıklayan ve belirleyen değişkenlerin demokratik haklar ve genel eğitim düzeyi olduğunu belirtmektedir.

Simpson'a göre eğer bir ülkede demokratik haklar çok az ise, bunlar elit bir grubun elinde birikir ve kendi ekonomik avantajları için kullanırlar.

Adelman ve Levy (1984) teorik modellerinde şöyle bir argüman ileri sürmektedirler: İnsan kaynaklarının yoğun birikimini sağlayan stratejiler, maddi sermaye birikimi sağlayanlara göre toplumsal olarak daha çok tercih edilmelidir. Zira bu, yoksulluğun yok edilmesi ve gelirin yeniden dağılımı için önemlidir.

Diğer taraftan, eğitimin gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını, hatta eğitimin gelir dağılımındaki eşitsizliği arttırdığını ileri süren ekonomistler de bulunmaktadır. Örneğin, Bowles'a göre, sosyal sınıf ve aile kökenleri gibi faktörler gelir dağılımındaki eşitsizliği belirlemede daha önemlidir (BOWLES, 1972). Aynı anlamda, Thurow'a göre, eğer iş fırsatlarındaki dağılımda bir değişme olmazsa, daha fazla insana eğitim, gelir dağılımında bir değişiklik gerçekleştirmez (THUROW, 1975).

Ancak, özet olarak, şu gerçek ilave edilebilir: 10 ülkede yapılan 14 çalışmadan 13'ünün bulgularına göre, gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Ayrıca, görece olarak daha yakın geçmişe ait verileri kullanan çalışmalar, orta eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin temel eğitime göre daha önemli olduğunu belirtmektedirler (TILAK, 1989).

6.1. Temel Eğitimin Süresinin Arttırılmasının Bozuk Gelir Dağılımı Üzerindeki Olası Olumlu Etkileri

Temel eğitimin yaygın ve eşit dağılımı orta sınıfın toplam nüfus içindeki oranının büyümesine katkı yapmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin karakteristiği olan gelir dağılımındaki kutuplaşmayı azaltıcı etki sağlamaktadır (PSACHAROPOULOS, 1977a). Ancak bu konudaki kanıtlar, halen, eğitimin çoğunu alanlara daha fazla eğitim vermenin gelir dağılımında eşitsizliğe bir katkıda bulunmadığı yolundadır. Uzun dönemde daha fazla eğitimin ücret ve maaş gelirlerini etkileyerek, servet gelirlerine göre gelir dağılımı üzerindeki eşitleyici etkisi artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kimin eğitim aldığı önem kazanmaktadır. Zira, eğitim kimin gelir elde edeceğini belirleyen önemli bir faktördür. Eğitimin eşitsiz dağıtılmış olmasının daha sonra gelirin eşitsiz dağılımı üzerinde daha büyük etkisi de bulunmaktadır. Bu nedenle, temel eğitimin süresinin arttırılması ile nüfusun yoksul kesiminden daha fazla oranlarda gelir elde edenler arasına katılım olacaktır. Yapılan araştırmalara göre, orta okul düzeyinde eğitime yapılan yatırımların getirisi en yüksek çıkmaktadır. Bu durumda, verimliliği arttıran ve ekonomik büyümeye yardım

eden yatırımların, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı etkisi de bulunmaktadır (WORLD BANK, 1990).

7. Eğitimin Piyasaya Yansımayan Etkileri

Eğitimin ekonomik etkileri çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Ancak, ek eğitimin sosyal getirisinin hesaplanmasında daha çok piyasadaki etkileri dikkate alınmış, piyasa dışı etkileri pek göz önünde bulundurulmamıştır.

Bir eğitim politikası belirleme aracı olarak ek eğitim getirilerinin şimdiki değeri ya da marjinal getiri hesaplamalarının sınırlı bir değeri bulunmaktadır. Zira, eğitimin gelir farklılıkları hesaplamalarında yer almayan ancak insanların değer verdiği etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden standart getiri oranı hesaplamaları ve ek eğitim getirisinin tahminleri önyargılı olmakta ve bu oran genellikle düşük olarak hesaplanmaktadır. Daha doğru bir hesaplama yöntemi, eğitimin tüm etkilerini artı ve eksilerini (piyasa içi ve piyasa dışı) göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Eğitim düzeyi değişiklikleri, işgücü gelir düzeyi değişiklikleriyle ilişkili olduğu gibi ücrete konu olmayan ödüllendirmelerdeki değişikliklerle de ilişkilidir, örneğin, çalışma koşulları ve yan ödemeler de olduğu gibi.

Eğitimin ekonomik verimliliği hem dolaysız hem de dolaylıdır. Eğitim, dolaysız olarak gelirden veya istihdam edilen kişi başına gelirden artış sağlar. Eğitim, nüfus artışını yavaşlatarak fert başına gayri safi hasıla üzerinde dolaylı olarak olumlu etkide bulunur. Eğitimin dolaylı etkileri arasında bulunan ve gelişmekte olan ülkeler için önemli olan konular düşük doğurganlık oranı ve daha iyi çocuk sağlığıdır. Ayrıca, yaygın temel eğitim, demokrasi için de daha uygun bir temel sağlamaktadır.

-Ancak bugünkü bilimsel koşullarda eğitimin yukarıda belirtilen etkilerinin değerlerini tatmin edici bir şekilde ölçmek mümkün olamamaktadır. Eğitimin bireyin gelirleri üzerindeki etkilerini bile, ki bunlar piyasada belirlenmektedir, ölçerken hata payı bulunmaktadır. Ancak, eğitimin getiri oranları hesaplarında bu hata payları çok düşük düzeylerde kalmaktadır. Bu da, eğer temkinli yorumlanırsa, ampirik sonuçların yararlı olabileceği anlamına gelmektedir.

Edinilen eğitim düzeyi hem kişinin hem de ailesinin sağlık durumu ile pozitif ilişkilidir. Bu ilişkilerin nedeni eğitimin bilgi edinmede, meslek ve yer seçimlerini yapmada, sağlık hizmetleri üzerinde olumlu etkide bulunmak ve bunun sonucunda kişinin artan ücreti ve çalışma saatleri hesaplamalara katılacaktır. Ancak, daha az ağrı ve acı çekmenin değeri hesaplamalara dahil edilmeyecektir. Ayrıca, daha sağlıklı insanlara bulaşıcı hastalıkların yayılmasını

azaltmak gibi faydalı dış etkileri de bulunmaktadır. Böylece, daha sağlıklı olmanın bazı faydaları topluma da yansımış olmaktadır.

Daha fazla eğitimin, bireylerin bilgilerinin artmasına yol açarak, fikirlerinin oluşmasına ve doğrulan bulmasına olanak sağlayarak, kişilerin tüketim seçimlerini daha verimli yapabilmesini gerçekleştirerek zaman ve diğer kaynak kayıplarını önlediği de ileri sürülmektedir. Bazı çalışmalar, daha fazla eğitimin tüketicinin bütçe tahsislerini artan gelir gibi kaydırıldığını ve böylece tıpkı bütçe artışı gibi ailenin refahına katkıda bulunduğunu belirtmektedirler.

Suç işleme oranlarının azalması, doğurganlık oranının düşmesi, sosyal bağların güçlenmesi, teknolojik değişme ve gelir dağılımındaki değişiklikler gibi pek çok konuda artan eğitim düzeyinin olumlu etkileri bulunmaktadır. Tüm bu etkilerin "kamusal mal karakteri" bulunmakta ve pek çok kişinin faydalanmasına olanak tanımaktadır.

Özetlersek, artan eğitimin piyasa dışı kalan olumlu etkilerinin değerinin, en azından piyasada belirlenen değerine eşit olduğu belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle, standart yöntemlerle hesaplanan ek bir yıllık eğitimin değeri, piyasa dışı değeri içermediğinden ancak toplam değerinin yansım yansıtmaktadır (HAVEMAN/ WOLFE, 1984).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Eğitime yatırım yapmak için çok güçlü nedenler bulunmaktadır. Zira, eğitimin parayla ölçülebilen etkilerinin yanında parasal olmayan diğer önemli etkileri de bulunmaktadır.

7.1 Eğitim ve Doğurganlık

Temel eğitimin süresinin arttırılmasının, uluslararası çalışmalarda saptandığı gibi, doğurganlık oranını azaltıcı bir etkide bulunması beklenebilir. Bunun sonucunda daha düşük oranda nüfus artışı olmaktadır.

Yapılan ampirik çalışmalara göre, kişi başına artan beşeri sermaye doğurganlık oranını önemli ölçüde düşürmektedir. Zira, beşeri sermaye daha fazla çocuk yapmaktan çok, mal ve hizmet ile ek beşeri sermaye üretmede daha verimli olmaktadır. Doğurganlık üzerindeki etkiye yol açan neden, anne ve babaların zamanlarının değerinin artması ve bu yüzden çocuk yetiştirme maliyetinin yükselmesidir. Daha genel olarak, çocuk büyütme maliyetlerini arttıran herhangi bir değişiklik doğurganlığı azaltmakta ve kişi başına istenilen tasarrufları arttırmaktadır. Sonuçta, insanlar daha fazla çocuk yapmaktan öte, daha fazla beşeri ve maddi sermaye birikimine yönelmektedir (BARRO, 1991).

Mersin'de yapılan ampirik bir çalışmaya göre, annenin eğitim düzeyindeki bir yıllık artış, doğum oranında yüzde 5.9'luk bir düşüşe neden olmaktadır. Buna karşılık, babanın eğitim düzeyindeki bir yıllık artış, doğum

oranında sadece yüzde 4.03'lük bir düşüşe neden olmaktadır (BAŞ, 1998). Böylece annenin eğitim düzeyinin doğum sayısı üzerinde daha etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar da bu bulguları doğrulamaktadır (LUTZ, 1997).

Türkiye dahil, 72 ülkenin verilerini kullanarak yapılan bir çalışmada belirtildiğine göre, orta öğretime devam etmekte olan kadınların yüzde 19 olan oranı, iki katına yani yüzde 38'e çıkartıldığında, tüm diğer değişkenler sabit tutularak, doğum oranlarında yüzde 29 oranında bir düşüş gerçekleştirilebilir (SUBBARAO / RANEY, 1995).

Yapılan ampirik çalışmalara göre, kadının eğitimine önem veren ülkelerde aile planlama çalışmaları başarılı olmuştur (LUTZ, 1997). Zira yapılan tüm çalışmalarda, kadının eğitim düzeyi ile doğurganlığı arasında çok önemli negatif bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bir kere kadınının eğitim düzeyi arttıkça, evlenmesi daha ileri yaşlarda gerçekleşmektedir. Ayrıca kadınının eğitim düzeyi arttıkça doğuracağı çocuk sayısı hakkındaki kararlarda söz sahibi olmaktadır. Kadınının eğitim düzeyi arttıkça çocuk sayısından ziyade, kendi olanaklarıyla kaç çocuğu sağlıklı olarak yetiştirebileceği düşüncesi önem kazanmaktadır. Ancak, kadın eğitiminin yükselmesinin daha başka önemli etkileri de bulunmaktadır. Kadının toplum içindeki statüsünün yükselmesi, toplumun çevre ve diğer sorunlarla baş edebilmesi, kadın eğitimine verilen önemle mümkün olmaktadır. Bundan böyle, kadının eğitimine öncelik, hem toplumun beşeri sermayesine, sosyal ve ekonomik kalkınmasına büyük katkılar yapacak hem de hiç bir zorlamaya gerek olmadan, tamamen isteğe bağlı olarak, doğurganlık oranlarında önemli ölçüde azalma gerçekleşmiş olacaktır. Aşağıdaki tablo bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Temel Eğitim ile Nüfus Artışı Arasındaki Korelasyon (94 ülke)

	Nüfus Artışı 1970-1980	Kişi Başına GSMH Büyümesi
Okula kayıtlı kadın oranı, 10-14 Yaş Arası	-0.31	+ 0.49
Okur-yazarlık oranı	-0.47	+ 0.54

Kaynak: Rosenzweig ve Wolpin, 1998, Tablo 1.

Diğer taraftan, düşük orandaki nüfus artışı, kısa dönemde kişi başına ekonomik büyüme oranları üzerinde olumlu etkiler yaparken uzun dönemde sermaye derinleşmesine ve bundan dolayı da verimlilikte artışa yol açmaktadır. Ayrıca düşük orandaki nüfus artışının gelir dağılımındaki eşitsizlik üzerinde de iyileştirici etkisi olduğu bilinmektedir.

Kadının verimliliği üzerinde eğitimin çok güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Tarımda, modern teknolojinin kullanıldığı yerlerde, kadının eğitim düzeyi ne olursa olsun bir yıl daha fazla eğitim gördüğünde verimliliğinde yüzde 15'e varan oranlarda artış olmaktadır. Bu anlamda, 25 gelişmekte olan ülkede yapılan incelemelerde bir ile üç yıl arasında eğitim görmüş kadınlarda çocuk ölümlerinin yüzde 15 oranında düştüğü görülmektedir (WORLD BANK, 1995).

7.2 Türkiye'de Sekiz Yıllık Zorunlu Eğitim Uygulaması

1970'lerin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesi için çalışmaları yapılmıştır. Ancak, 25-30 yıl sonra, tüm bu uğraşların sonunda ilgili yasa 16 Ağustos 1997 tarihinde 4306 sayılı yasa TBMM'ce kabul edildi (RESMÎ GAZETE, 18.8.1997, sayı 23084).

Sekiz yıllık zorunlu eğitim kabul edilmesinden bugüne kadar yedi yıl geçmiştir. Ancak, elimizdeki verilere göre, sekiz yıllık zorunlu eğitimin başarılı olarak uygulandığını pek söyleyemiyoruz. Zira, ikili öğretime hala son verilememiştir. 1998-1999 öğretim yılında 4,771 okulda 4,949,806 öğrenci ikili öğretim görürken, 2000-2001 öğretim yılında 4,583 okulda 5,210,348 öğrenci ikili öğretim görmektedir (ADEM, 2001). Bu veriler, ikili öğretim gören öğrenci sayısında bir azalış değil tam tersine bir artış olduğunu görüyoruz. Eğitim uzmanlarına göre, başarılı bir eğitim-öğretim için bir sınıfta en fazla 30 öğrencinin olabileceğini belirtmektedirler. Daha kalabalık bir sınıfta öğretmenin, öğretmen ne kadar iyi olursa olsun, kaliteli bir eğitim-öğretim vermesi olanaklı değildir. Bu konuda da bir iyileşmenin olmadığını, tam tersine bir gelişmenin söz konusu olduğunu görüyoruz. Zira, 1997-1998 öğretim yılında ilköğretimde bir dersliğe düşen ortalama öğrenci sayısı 25 ilde 30 ve altında iken, 2001 yılında yalnızca 6 ilde bu durum söz konusudur. Bu altı il de Artvin, Burdur, Çanakkale, Erzincan, Isparta ve Bayburt gibi nüfusu pek kalabalık olmayan illerdir (ADEM, 2001).

Diğer tarafta, Türkiye'de sekiz yıllık zorunlu eğitimin tamamen başarısız olduğunu da söyleyemeyiz. Bazı hususlarda önemli gelişmeler olduğunu da gözlemlemekteyiz. Örneğin, sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmeden önce kız öğrencilerin oranı yüzde 45 iken 2002-2003 öğretim yılında bu oran yüzde 47'ye çıkmıştır (ADEM, 2003). Diğer önemli bir gelişmeyi de, ilköğretimde okullaşma oranında görüyoruz. Erkek öğrencilerde 1997 yılında yüzde 92.03 olan okullaşma oranı 2001 yılında yüzde 100'e çıkmıştır. Kız öğrencilerde ise bu oran 1997 yılında yüzde 78.93 iken 2001 yılında yüzde 93.00 yükseldiğini görüyoruz (DİE, 2002). Okullaşma oranlarındaki artışları karşılaştırdığımızda, kız öğrencilerin okullaşma oranındaki artışın daha yüksek olduğunu görüyoruz. Bu da olumlu ve sevindirici bir gelişmedir.

8. Sonuç ve Öneriler

Eğitimin ekonomik etkileriyle ilgili tüm çalışmalar şu özellikleri açıkça ortaya koymaktadır:

- Eğitim ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkı yapmaktadır. Bu katkılar, daha fazla olmasa bile, en az maddi sermayeye yapılan yatırımlarınki kadardır;

- Eğitimin gelir dağılımını iyileştirme ve yoksulluğu azaltmaya da önemli katkısı vardır;

- Hem ekonomik büyüme, hem de gelir dağılımı üzerinde temel eğitimin daha yüksek eğitim düzeylerine göre katkısı daha önemlidir;

- Eğitimin katkısı gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir;

- İş gücünün ortalama eğitim düzeyi arttıkça, toplumda yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı düşmektedir; ve

- Sosyal ve ekonomik bakımdan daha zayıf olan kesimler için yapılan eğitim yatırımlarının katkısı, sosyal ve ekonomik bakımdan daha güçlü olanlarınkinden daha yüksektir.

Ekonomistlerin pek ölçemediği, ancak vurguda bulunduğu eğitimin diğer olumlu katkıları da bulunmaktadır. Örneğin, daha iyi yurttaş yapması, yaşam kalitesinde iyileştirmeler, doğurganlık oranında düşmenin gerçekleşmesi, daha sağlıklı olma üzerindeki etkisi ve ev işlerini yapmada iyileştirici etkileri gibi.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere bakıldığında; tarım verimliliğinde artış, sanayileşmede ilerleme, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi, nüfus artış hızının düşürülmesi, daha sağlıklı çocuk yetiştirilmesi, doğal çevrenin iyileştirilmesi ve korunması, toplumun demokratikleşmesi, daha adil bir gelir dağılımının gerçekleşmesi, teknolojik gelişimin sağlanması ve dünya piyasalarında rekabet edebilmek için daha ekonomik ve kaliteli mal ve hizmet üretebilmek için beş yada sekiz yıllık zorunlu temel eğitimin artık yetersiz olduğunu görülmektedir. Esasen, yukarıda belirtilen çalışmalar bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle toplumun ortalama eğitim düzeyinin belirli bir düzeyin üstüne çıkarılması gerekmektedir.

Türkiye'nin, ayrıca en kısa zamanda, gayri safı yurtiçi hasıladan eğitime ayrılan yüzde 3-3.5 düzeylerindeki oranın en azından, gelişmiş ülkelerin düzeyi yüzde 6-7 düzeylerine çıkarması gerekmektedir. Üstelik, bu ülkelerle aramızda giderek artan gelişmişlik farkını azaltmamız ve onları yakalamamız için bu oranı yüzde 6-7'nin üstüne çıkarmamız gerekmektedir (BARRO,1991).

Yapılan hesaplamalara göre, ekonomisi en hızlı büyüyen ülkelerde, diğer ülkelere göre, bütçelerinin daha yüksek bir yüzdesi eğitime ayrılmaktadır (MCMAHON / BOEDIONO 1992). Bu karşılaştırmalara bakarak şunu söyleyebiliriz: Fert başına hızlı bir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için eğitime yatırım zorunludur. Ayrıca, yavaş büyüyen ve daha yoksul olan ülkelerde gelir dağılımı daha adaletsiz olduğundan, uygun politikalarla hem daha hızlı fert başına ekonomik büyüme, hem de aynı zamanda daha adil bir gelir dağılımı başarılabilir.

Sürdürülebilir gelişme için beşeri sermayeye yatırımı arttırmak, ancak, iyi sonuçlar almak için kaynakların iyi kullanılması gerekmektedir. Son otuz yılda yapılan araştırmalar ve beşeri kalkınmada elde edilen deneyimler dört öncelikli eylemi gerekli kılmaktadır. Bunlardan birincisi, temel eğitime yatırımdır. Yoksul ülkelerde bu genellikle ilköğretime odaklanmak anlamına gelmektedir. Eğer ilköğretim yaygın ise odaklanma orta eğitime kaymaktadır. İkincisi, kız çocuklarının eğitime yatırımdır. Hükümetlerin destekleyeceği bu yatırım türü sosyal olarak en verimli yatırımlardan biridir. Eğitimli kadın, işgücüne hiç katılmasa bile, artan verimliliği daha düşük doğurganlıkta, daha iyi çocuk bakımında ve eğitiminde kendisini gösterecektir. Bu şekilde elde edilen yararlar onun eğitimi için yapılan harcamaları kat kat geçecektir. Üçüncüsü, etkili sağlık hizmetlerine yatırımdır. Hükümetler kamu harcamalarını yüksek maliyetli ve toplumun zengin kesimi tarafından yararlanılan hizmetlerden yoksul kesimin yararlanabileceği ve bulaşıcı yaygın hastalıkların önlenmesinin kolaylaştıracak yöne kaydırmakla daha yüksek kazanç elde edebilirler. Bu önceliklere şunlar dahildir: Kötü beslenmenin önlenmesi, temel sağlık hizmetlerinin sunulması ve istenmeyen çocukların doğumlarının önlenmesi için olanakların sağlanması. Dördüncüsü, çocukluk evresinde başlangıçtan itibaren çocuk gelişimi için yatırım. Bütünleştirilmiş beslenme, sağlık ve eğitim programları bu çocukların değişik ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verebilir.

Beslenme ve sağlık hizmetleriyle beraber sosyal ve entelektüel olarak uyarılma çocuğun mutluluğuna katkı yapabilir, ilk ve orta eğitime yapılan yatırımın etkinliğini artırabilir ve uzun dönemde sosyal hizmetlerin maliyetini düşürebilir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme, tarımda verimlilik, ekonomik büyüme ve kalkınma, teknolojik ilerleme, demokratikleşme, insan hakları, doğal çevrenin korunması ve daha adil bir gelir dağılımının gerçekleşmesi için temel eğitimin artık yetersiz olduğu görülmektedir. Toplumdaki ortalama eğitimi belirli düzeylerin üstüne çıkarmak gerekmektedir. Bu nedenle, biraz gecikmiş olmakla beraber, zorunlu eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması isabetli olmuştur. En yakın

bir gelecekte bunu 11 hatta 12 yıla çıkarmak gerekmektedir. Daha sağlıklı bir toplumun yolu eğitimden geçmektedir. Unutulmamalıdır ki, eğitimin toplumların dönüşümünü sağladığını öne sürmeseler de, ekonomik araştırmalar, geniş anlamıyla, eğitimin büyük bir dönüştürücü olduğunu ortaya koymaktadır.

Hükümetler halkın eğitime ve sağlığına yatırım yapmakla yükümlüdürler. Son günlerde, Milli Eğitim Bakanlığının zorunlu eğitim süresini on iki yıla çıkarmayı planladığına dair haberler sevindiricidir. Kamu kaynaklarının, düşük gelirli kesimin temel eğitimi ve sağlık hizmetleri için kanalize eden yönetimler en başarılı sonuçları elde etmişlerdir. Ayrıca, hükümetler özel kişilerin ve kurumların beşeri sermaye gelişmesi için bağış yapmalarını teşvik edebilirler.

Kaynakça

- ADELMAN, Irma / MORRIS, Cynthia T. (1973), *Economic Growth and Social Equity in Developing Countries* (California: Stanford University Press).
- ADELMAN, Irma / LEVY, A. (1984), "The Equalizing Role of Human Resource Intensive Growth Strategies: A Theoretical Model," *Journal of Policy Modeling*, 6/2 (July): 271-87.
- ADEM, Mahmut (1997), "Zorunlu Temel Eğitim," *TÜBA, Bilimsel Toplantı Serisi: 8*.
- ADEM, Mahmut (2001), "Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim Hedefine Ulaştı mı?," *ABECE Eğitim ve Ekin Dergisi*, Sayı 180: 2-4.
- ADEM, Mahmut (2003), "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitimin Neresindeyiz?," *ABECE Eğitim ve Ekin Dergisi*, Sayı 206: 3-4.
- AHLUNVIA, M. S. (1974), "Income Inequality: Some Dimensions of the Problem," in Chenery et al: 3-37.
- BARRO, R. J. (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries," *The Quarterly Journal of Economics*, 106/2 (May): 407-443.
- BAŞ, Kemal (1997), "Eğitim, Kalkınma, Gelir ve Doğurganlık İlişkileri: Mersin Örneği," *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt: 52, No: 1-4.
- BAŞARAN, E. İbrahim (1982), "Temel Eğitim ve Yönetimi," A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayın No. 112.
- BECKER, G.S. / MURPHY, K. M. / TAMURA, R. (1990), "Human Capital, Fertility, and Economic Growth," *Journal of Political Economy*, 98/5.
- BENAVOT, A. (1985), *Education and Economic Development in the Modern World* (Ph.D. Dissertation, Stanford University, unpublished).
- BENGTSSON, J. (1993), "The Interaction between Education and the Economy," *Council of Europe Seminar on Education: Structures, Policies, and Strategies* (Strasbourg, Dec. 7-10).
- BIRDSALL, N. / ROSS, David / SABOT, Richard (1995), "Inequality and Growth Reconsidered: Lessons from East Asia," *The World Bank Economic Review*, 9/3: 477-508.
- BOWMA, M.J. (1980), "Education and Economic Growth: An Overview," KING, T. (ed.), *Staff Working Paper*, No 402 (Washington, D.C.: World Bank): 1-71.
- BOWLES, S. (1972), "Schooling and Inequality from Generation to Generation," *Journal of Political Economy*, 80/3 Part II: Supplement (May/June): 5219-51.
- BULUTAY, T. (1995), *Employment, Unemployment and Wages in Turkey* (Ankara: DiE).
- EASTERLIN, R. (1981), "Why Isn't the Whole World Developed?," *Journal of Economic History*, 41/1: 1-19.

- GAFFARD, J. L. (1993), "Towards a Theory of the Creation of Technology as an Out-of-Equilibrium Process," FORAY, D. / FREEMAN, C. (Ed.), *Technology and the Wealth of Nations, The Dynamics of Constructed Advantage, Published in association with the OECD* (London: Printed Publishers): 135-144.
- GÜNGÖR, N.D. (1997), "Education and Economic Growth in Turkey 1980-1990: A Panel Study," *METU Studies in Development*, 24/2: 185-214.
- HADDAD, W.D. et al. (1990), "Education and Development: Evidence for New Priorities," *The World Bank Discussion Paper*, No 95 (Washington D.C.: World Bank).
- HAVEMAN, R. / WOLFE, B. (1984), "Schooling and Economic Well-Being: The Role of Non-Market Effects," *Journal of Human Resources*, 19: 377-407.
- HICKS, N.L. (1987), "Education and Economic Growth; Modernization and Education," PSACHAROPOULOS, G. (ed.), *Economics of Education, Research and Studies* (Oxford: Pergamon Press): 101-107.
- POSTER, A.D. / ROSENZWEIG, N. R. (1996), "Technical Change and Human-Capital returns and Investments. Evidence from the Green Revolution," *The American Economic Review*, 86/4, 931-953.
- JAMISON, D. T. / LAWRENCE, J. L. (1982), *Farmer Education and Farm Efficiency* (Baltimore: Johns Hopkins for The World Bank).
- KING, T. (ed.) (1980), "Education and Income," *Staff Working Paper*, No 402 (Washington, D.C.: World Bank).
- KRUEGER, A.O. (1968), "Factor Endowments and Per Capital Income Differences Among Countries," *Economic Journal*, 78 (September): 641-659.
- LUTZ, Wolfgang (1997), "The Population/Environment Predicament: Even More Urgent Than Supposed," *Politics and Life Science* (September).
- MARRIS, R. (1982), *Economic Growth in Cross Section: Experiments with Real Product Data, Social Indicators, Model Selection Procedures, and Policy Benefit/Cost Analysis* (London: University of London, Birbeck, Discussion Paper).
- McMAHON, Walter W. / BOEDIONO, Walter W. (1992), "Universal Basic Education: An Overall Strategy of Investment Priorities for Economic Growth," *Economic of Education Review*, 11/2: 137-151.
- MEYER, J.M. / HANNAN, R.R. / THOMAS, G. (1979), "National Economic Development 1950-1970 : Social and Political Factors," MEYER, J. / HANNAN, M. (eds.), *National Development and the World System* (Chi).
- MINCER, C. (1974), *Schooling, Experience and Earnings* (New York: Columbia University Press).
- PSACHAROPOULOS, G. (1977a), "Unequal Access to Education and Income Distribution," *The Economist*, 125/3 (September): 383-92.
- PSACHAROPOULOS, G. (1985), "Return to Education: A Further: A International Update and Implications," *Journal of Human Resources*, 20 (Fall): 583-604.
- PSACHAROPOULOS, G. (1988), "Education and Development: A Review," *World Bank Research Observer*, 3/1: 99-116.
- RAZIN, A. (1977), "Economic Growth and Education: New Evidence," *Economic Development and Cultural Change*, 25/2: 317- 324.
- ROMER, P.M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth," *Journal of Political Economy*, 94/5: 1002-1037.
- ROMER, P.M. (1990), "Endogenous Technological Change," *Journal of Political Economy*, 98/5: 71-102.
- ROSENZWEIG, M.R. / WOLPIN, K.I. (1998), "Life-Cycle Labor and Fertility: Causal Inferences from Household Models," SCHULTZ, T.P. (ed.), *Economic Demography*, Vol. 2 (Cheltenham, U.K. and Northampton, Mass.: Elgar): 3-23.

- SATZ, Debra (2003), "Child Labor: A Normative Perspective," *The World Bank Review*, Vol. 17, No. 2: 297-309.
- SCHULTZ, T.W. (1975), "The Value of the Ability to Deal with Disequilibria," *Journal of Economic Literature*, 13/3: 827-846.
- SCHULTZ, T. W. (1981), "The Economics of Being Poor," SCHULTZ, T.W. (ed.), *Investing in People* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press): 3-17.
- SIMPSON, M. (1990), "Political Rights and Income Inequality: A Cross-National Test," *American Sociological Review*, 55: 682-693.
- SUBBARAO, V. / RANEY, L.C. (1995), "Social Gains from Male Education-A Cross Nation Study," *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 44, Issue 1: 105-128.
- TANSEL, Aysit (1994), "Wage Employment, Earnings and Returns to Schooling for Men and Women in Turkey," *Economics of Education Review*, 13/4: 305 -319.
- TEZCAN, Mahmut (1992), *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Zirve Ofset, 8. baskı).
- THUROW, L.C. (1975), "Education and Economic Inequality," *Public Interest*, 28 (Summer): 66-81.
- THUROW, L.C. (1975), *Generating Inequality* (New York: Basic Bokss).
- THUROW, L. C.. (1983), *Dangerous Currents The State of Economics* (New York: Randon House).
- TILAK, J. B.G. (1986), "Education in an Unequal World," *Educational Planning: A Long Term Perspective*, (New Delhi: Concept Publishers for National Institute of Educational Planning and Administration): 27-50.
- TILAK, J.B.G. (1989), *Education and Its Relation to Economic Growth, Poverty, and Income Distribution: Past Evidence and Further Analysis* (Washington, D.C.: The World Bank).
- TINBERGEN, Jan (1975), *Income Distribution: Analysis and Policies* (Amsterdam: North Holland).
- TÜRKOĞLU, A. (1994), *Üretimde ve Tüketimde İnsan Faktörünün Önemi* (yayınlanmamış çalışma).
- WHEELER, D. (1980), *Human Resource Development and Economic Development in Developing Countries: A Simultaneous Model* (Washington, D.C.: Staff Working Paper, No. 407).
- WORLD BANK (1995), *Advancing Social Development* (Washington, D.C.: The World Bank).
- WORLD BANK (1990), *Indonesia Poverty Assessment and Strategy Report*, No. 8034-IND, 179 PP County Department V (Washington, D.C.).